

ров и Вазов. Има значение в чий сън пребиваваш. И в чии безсъници. Българската литература е била честита да има и от мрачините на Яворовата „Нощ“, и от светлите Вазови „Поля и гори“. Яворов е дълбокото, пропастта, бездната, каньонът на този канон. Вазов е планините и долините, и *великата рилска пустиня, и един кът от Стара планина*, но огрени от слънцето на една класическа хармония.

Пред Ботев винаги сме във вина. Яворов ни препраща в бездните на собствените ни травми. Къде в тази Света Троица на българската литература е Вазов?

Вазов е голямото българско утешение. Големият български утешител.

Знам, че този отговор не е юбилеен, не е достатъчно патетичен. Утешението не се смята за героически жест. Героическо в тукашния канон винаги е било друго.

Нека го кажа пак. Вазов е голямото българско утешение. Първо, утешението, че имаме литература във всичките ѝ родове и жанрове, написана *„в чистий бляск“* на българския език. Често го изричаме, но дали можем да си представим наистина какво означава да работиш във всички жанрове на една прохождаща литература, да поставяш основи, да си ковач на образцови форми, без да имаш готови образци пред очите си. В работилницата на българския език и на българската литература всички сме чираци на Вазов.

Второ, има времена, когато литературата трябва да окуражава, да зове, да решава проблеми на нацията. Това са по-лесните времена. Вазов е минал през тях. Но истински голямата литература се познава след *„гърма на победите“*, когато ентусиазмът е изчерпан и *„линее нашто поколение“*, а героите са забравени. В заглавия като *„Тъгите на България“*, *„Епопея на забравените“*, в стонове като *„разгром на моя свят дочаках...“* е онзи Вазов, който също ми се ще да чествуваме. Вазов, който има сълза за всеки. При когото можеш да отидеш, като охладнее вярата ти тук и сега, *„под нашето небе“*. Защото той е познал и разочарованието, и разгрома, макар юбилейно ние винаги да го рисуваме като вечно пиян от българско щастие. Само да спомена, че последният ред на едно от най-светлите, любовни към отечеството стихотворения, писани някога – *„Отечество любезно, как хубаво си ти...“*, та последният ред гласи: *„и ние в тебе, майко, ще умрем чужденци“*. В скоби, като говорим за Вазов, нека признаем правото му на тъга. Защото само при позналия тъгата и разочарованието можеш да намериш утеха за собствената си тъга.

Това обяснява и онази тъжна процесия пред дома му след подписването на Ньойския договор, за която всички знаем. Всъщност едно от най-големите признания, отдавани от българи на българин.

Рядко, да не кажа почти никога, български писател се е радвал още приживе на толкова топло и дълго признание в собственото си отечество. Много е трудно да продължиш да живееш с товара на такова признание и любов. Вазов го е направил достойно. Успял е да запази онази тънка дистанция, която по тези места обичаме да прекрачваме, границата между интимността и фамилиарността. Няма как да си фамилиарен с Вазов.

Днес чествуваме деня на рождението му, на няколко метра от витошкия камък на гроба му. Между тях е Вечният огън с неговото *„Българийо, за тебе те умрях...“*. Особено е това място. В студените зими на 90-те съм виждал вечер бездомници, които се топлят на Вечния огън и скричат стиховете. *И те за теб*